

Cincinnati, als Estats Units, una ciutat típicament dispersa.

Al País Valencià, el territori ocupat per urbanitzacions ja duplica el que ocupen les estructures compactes. Tenir casa pròpia, amb jardí i piscina, és una aspiració personal ben legítima, però el cost social de l'urbanisme dispers posa en qüestió la viabilitat d'aquest model, importat dels Estats Units.

El 1978, quan es casaren Isabel Pallarès i David Garcia –noms ficticis basats en un cas real–, s'instal·laren en un pis molt a prop de l'estació del Nord, a València. Des d'allí, tant l'un –metge– com l'altra –infermera– eren a prop dels seus llocs

de feina i, a més, Isabel tenia a cinc parades d'autobús casa de sa mare, que aleshores vivia a soles. Tingueren dos fills i, mentrestant, compraren una casa a la Canyada, al terme municipal de Paterna. Al *xalet*, com anomenaven aquella construcció sense pretensions

situada al carrer 226, passaven els mesos d'estiu, per fugir de la xafogor de la capital. Fins que un dia, quan els xiquets ja eren grandets, David proposà a la seua dona de reformar el *xalet* i convertir-lo en primera residència. A Isabel, la idea no li agradava gaire, però al final la insistència del marit i dels fills –que aleshores fregaven la majoria d'edat i, per tant, tenien a la punta dels dits el carnet de conduir– la feren claudicar. El 2002 s'instal·laren al nou *xalet*, ara convertit en llar permanent. Allí disposen de més espai per a cadascú, d'un garatge on caben dos cotxes dels quatre de què disposa la família i d'una piscina que, sense ser gaire gran, serveix per a refrescar-se quan fa calor. Ara que han llevat el dipòsit subterrani de gas, David, que és a punt de jubilar-se, ja pensa a fer-se un hort urbà per

collir les pròpies tomates i complir un dels somnis que sempre havia tingut. La qualitat de vida dels Garcia Pallarès ha millorat força, si passem per alt que d'ençà del 2002 la factura en benzina s'ha disparat i que mai no estan del tot tranquils quan passen la clau al pany, abans d'anar-se'n.

A tot Europa el model d'urbanisme dispers, basat en la disposició més o menys regular d'habitatges unifamiliars envoltats de jardí propi, s'ha anat fent habitual. Com Isabel i David, molta gent ha decidit d'abandonar el centre de la ciutat i desplaçar-se als afores, molt menys congestionats. És una opció personal, particular de cada família, però que té conseqüències que ultrapassen els límits de la individualitat.

La proliferació d'edificacions de particulars dibuixa nous paisatges en què les cases apareixen com erols que ocupen grans extensions de territori. A casa nostra el fenomen rep el nom d'*urbanisme dispers*. A la resta d'Europa, des d'aproximacions analítiques i interpretatives diverses, també és anomenat *ville éclatée*, *ville émergente*, *città diffusa* o *ubiquitous city*. Noms a banda, el model té partidaris i detractors acèrrims. Entre aquests darrers hi ha la Comissió Europea. En un estudi del 2006 titulat *Urbanisme dispers a Europa. Un repete ignorat*, l'executiu comunitari considerava aquest model d'assentament horitzontal com una "amença per a la cultura europea". Però aquest sistema d'organització urbana que tant agrada a la gent, és realment tan pernicios per a considerar-lo una "amença a la cultura europea"?

Canviar el 'modus vivendi'. José Vicente Sánchez, vice-president del col·legi de geògrafs del País Valencià, creu que no s'ha de ser tan taxatiu a l'hora de fer valoracions. "Cal ser més prudent. L'urbanisme dispers és a hores d'ara part de la nostra cultura. Des de les *new towns* d'Anglaterra (ciutats difuses desenvolupades al segle XIX a zones metropolitanes), ha estat un model que s'ha implantat a tot Europa. Per tant, és un model que en certa mesura es pot considerar nostrat."

Siga com siga, l'urbanisme difús ha estat tradicionalment considerat un fenomen procedent de l'altre costat de l'Atlàntic, associat a la tendència ex-

La Comissió Europea considera l'urbanisme dispers com una "amença per a la cultura europea"

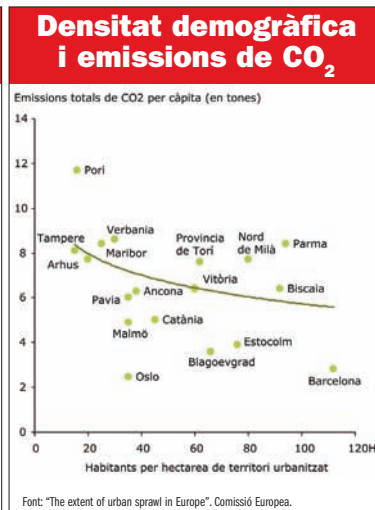
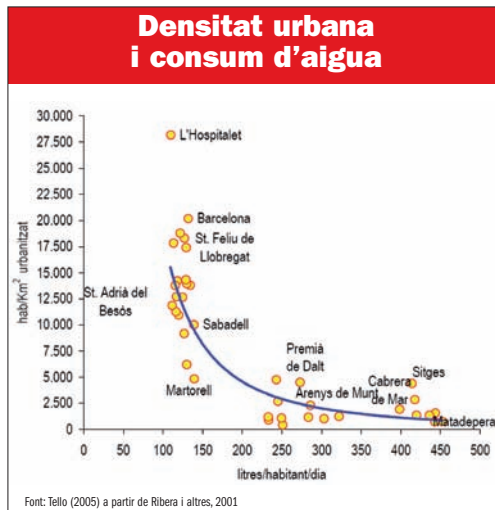
pansiva de les ciutats nord-americanes, que es remunta als primers anys del segle XX. L'aparició i la popularització de l'automòbil com a mitjà de locomoció va alimentar la preferència per aquest *modus vivendi*. Per contra, l'Europa continental s'havia caracteritzat històricament per un model d'urbanisme compacte. Amb l'àgora com a referència històrica, els europeus hem tendit a buscar la seguretat del rusc, de la comunitat. Això va començar a canviar després de la Segona Guerra Mundial, quan a llocs com "Itàlia o França van començar a produir-se processos d'urbanització salvatges i ràpids", segons que explica Rafael Boix, professor d'economia aplicada de la Universitat de València i membre de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona. D'aleshores ençà, l'urbanisme dispers s'ha estès com una taca d'oli, també a mesura que les ciutats tradicionals es convertien en grans contenidors de població. Al País Valencià, per exemple, el 2005, segons el Sistema d'Informació d'Ocupació del Sòl, la superfície ocupada per l'urbanisme dispers (160.197 hectàrees) duplicava la destinada a l'anomenat urbanisme compacte (76.652). La dinàmica és generalitzada a la Unió Europea. Segons l'anàlisi de la Comissió Europea, entre el 1990 i el 2000 el creixement de les àrees urbanes i les infraestructures associades va consumir més de 8.000 quilòmetres quadrats de territori, quantitat amb què es podria cobrir tot Luxemburg.

Tanmateix, població i urbanisme dispers no han crescut de manera proporcional. Històricament, el creixement de les ciutats ha anat lligat a un increment d'habitants. L'urbanisme dispers mostra, per contra, tot un altre comportament: des de meitat dels anys 50, les ciutats europees han augmentat d'un 78%, per bé que la població només ha

crescut d'un 33%. Això significa, a la pràctica, que l'urbanisme dispers no ha crescut tant per necessitat –en aquest cas, dotar d'habitatges els nousvinguts–, sinó pel gust de la societat per aquesta forma de viure. Palerm, a Itàlia, seria un cas paradigmàtic: la població hi ha crescut d'un 50%; l'àrea construïda, d'un 200%.

Adeptes de l'horitzontalitat. Per quines raons molts europeus senten preferència per aquesta forma de viure i rebutgen de continuar residint a les grans urbs on tenen a disposició els serveis que necessiten? "El gust per l'urbanisme extens és una reacció al model compacte", assegura David Sauri, catedràtic de geografia urbana de la Universitat Autònoma de Barcelona i expert en gestió de l'aigua i riscos naturals. "Les ciutats –explica– tenen un problema de congestió, fan sensació d'opressió i generen una densitat excessiva. I això a molta gent no li agrada. I com que ha hi hagut una millora de la renda, molts ho han vehiculat cap a la compra d'una casa als afores." L'argumentació troba el suport de l'estudi de la Comissió Europea, que apunta que extensió del model horitzontal d'assentament i generació de riquesa van plegades. Aquests darrers cinquanta anys, segons l'informe, "les àrees amb més impacte de l'urbanisme dispers són a països o regions amb alta densitat de població i alta activitat econòmica (Bèlgica, Països Baixos, sud-oest d'Alemanya, nord d'Itàlia i la regió de París), o bé de ràpid creixement econòmic (Irlanda, Portugal, est d'Alemanya, la regió de Madrid)". Els països del sud d'Europa, on la tradició compacta era més arrelada, han estat més tardans a incorporar-se a aquest procés, si bé els ritmes als quals s'hi estén el model dispers fan preveure que no tardaran gaire a situar-se al nivell d'estats més desenvolupats d'Europa.

L'escassetat d'espais verds, els problemes socials que es deriven de viure a la ciutat, l'augment de la inseguretat i –per què no dir-ho– la inèrcia fan que una part de la població de classe mitjana i mitjana-alta es desplaci a viure als voltants de les ciutats. Les urbanitzacions apareixen als seus ulls com un espai més verd i sobretot més protegit de les característiques negatives de l'urbs.

Gràcies als vehicles i a un preu del petroli assumible, els qui viuen a grans urbanitzacions poden continuar gaudint dels serveis de la ciutat sense necessitat de rebre els impactes més negatius que implica viure-hi. Avantatges pràctics a banda, cal no perdre de vista, a més, que la disposició d'una casa unifamiliar s'ha convertit en un marcador de classe. El xalet, el bungalow, la casa amb jardí podria considerar-se allò que en terminologia de Fred Hirsch s'anomena un *bé posicional*, es a dir, aquell bé que té un valor directament relacionat amb la seua possessió. L'unifamiliar dóna estatus, marca una diferència, com ho pot fer un BMW o un Mercedes. Això podria significar que el gust per les ur-

banitzacions no fora més que una moda passatgera i, per tant, un procés reversible? David Saurí és dels qui pensa que sí, i recorda que "a països i ciutats on hi ha moltes urbanitzacions s'intenta redensificar la ciutat, tornar a una certa concentració, a un punt intermedi".

Ineficient per sistema. Perquè aquesta sensibilització envers els problemes que es deriven de l'urbanisme dispers haja arribat a produir-se han hagut de passar uns quants decennis. Prou temps perquè diversos estudis, des de disciplines diferents, hagen posat de manifest que quan es parla d'aquest model d'organització urbana no tot són flors i violes. Potser no és l'"amença"

que abominava la Comissió Europea, però, siga com siga, presenta moltes més dificultats que no avantatges des d'un punt de vista estrictament social.

Perquè, si bé disposar de casa pròpia, amb jardí i piscina, és una sensació ben plaent, el cost social i ambiental que se'n deriva és molt alt. Una casa unifamiliar amb els complements corresponents ocupa més espai que no un bloc d'edificis, requereix més recursos hídrics i energètics per a funcionar i obliga els propietaris a fer ús del vehicle, alhora que es necessiten més infraestructures per a connectar les urbanitzacions amb les ciutats i els centres productius i de serveis. Si el bloc d'apartaments optimitza els recursos, l'habitatge unifamiliar presenta rendiments molts baixos.

Estèticament, els bungalows, els xalets podran agradar més o menys, però tots els experts coincideixen a dir que s'han convertit en grans consumidors de territori. Molts paisatges que eren verges s'han poblat de manera permanent i difícilment reversible. I això, que a primer colp d'ull podria semblar innocu, en realitat és força negatiu. Perquè l'urbanisme de baixa intensitat transforma les propietats del terreny i en redueix la capacitat de desenvolupar les funcions essencials. Si en el passat la caseta o la torre s'integraven en el paisatge, eren envoltades de vegetació o cultius i tenien un impacte limitat sobre l'ecosistema, avui les cases unifamiliars juxtaposades, repetides, "generen més agressió paisatgística que no abans", segons que explica el geògraf José Vicente Sánchez, i limiten les propietats regeneradores de la terra. La urbanització minva la permeabilitat de la terra, fa perdre biodiversitat en rompre artificialment la natura; redueix la capacitat d'absorció de CO₂ de la terra; i altera els cicles hidrogràfics. La conseqüència de tot plegat és un increment de la desertificació i un risc més gran de ser víctima d'allò que hom anomena *catàstrofe natural*.

D'una altra banda, l'urbanisme dispers requereix més recursos hídrics que no la ciutat compacta. Com explica David Saurí, que ha investigat la qüestió, hi ha una "relació clara entre densitat de població i consum d'aigua", de manera que allà on hi ha més urbanisme residencial hi ha més consum d'aigua

Llegums contra totxos

Quin sentit té que una casa amb jardí i piscina on viuen quatre membres d'una família tinga la mateixa superfície que un edifici on resideixen mig centenar de persones i a sobre la casa coste tant com un sol pis de l'edifici, tot i ser més menut? Un factor favorable a l'urbanisme horitzontal ha estat que en la majoria de casos s'ha desenvolupat en primera instància en zones agrícoles de preu molt més baix que no aquelles declarades urbanitzables. En vista de la saturació dels centres de les ciutats i els preus alts de les zones més pròximes, les urbanitzacions a uns cinc o deu quilòmetres de distància surten molt més barates als promotors. "En molts projectes en desenvolupament, el cost d'adquisició de terreny agrícola és relativament baix", destaca l'informe "Urbanisme dispers a Europa. Un repte ignorat".

D'aquesta manera, el desenvolupament urbanístic i l'agrícola competeixen per les mateixes terres, en la mesura que moltes zones agrícoles han estat adjacents a les grans ciutats. La ciutat dispersa amenaça de consumir les millors terres agrícoles i desplaçar l'activitat agrícola a àrees menys improductives i més remotes.

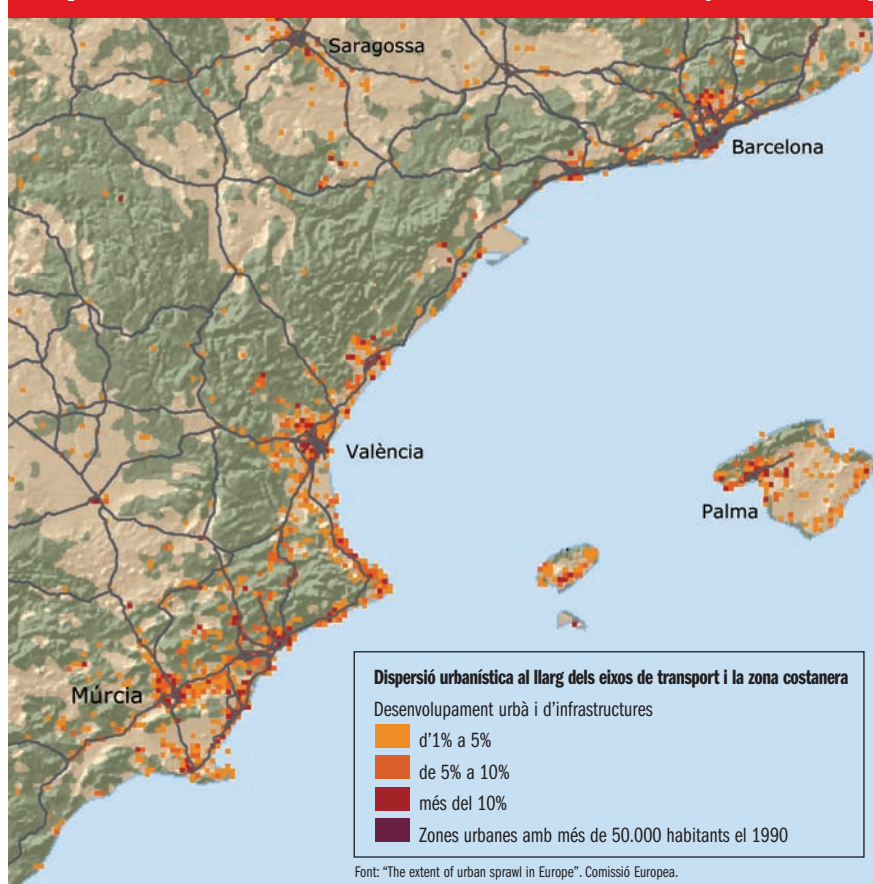
per capita (vegeu gràfic). Ho revela una enquesta feta a 650 habitatges de 22 municipis en què va participar Saurí mateix: si certs municipis propers a Barcelona tot just superen els 100 litres per persona i dia de consum, les localitats situades al litoral i algunes zones d'interior ultrapassen els 400 litres. “Això té a veure sobretot amb l'ús extern, és a dir, amb l'ús d'aigua en jardins i piscines [només a l'àrea metropolitana de Barcelona n'hi ha 54.000]. Si tens jardí, un terç del total d'aigua consumida va a parar al reg. La proporció pot arribar al 50% a l'estiu”, explica. Més dispersió dels habitatges també obliga a disposar de xarxes de canalització més extenses, cosa que fa augmentar les probabilitats d'avaries en el funcionament normal.

L'altre gran problema de l'urbanisme extens té a veure amb la mobilitat. La disposició de vehicle propi és una condició indispensable per a aquells que opten per viure en grans urbanitzacions, perquè en tant que zones residencials, el lloc de feina, els comerços o els centres lúdics són massa lluny per a anar-hi a peu. Aleshores, cal agafar el cotxe. D'aquesta manera, al llarg de les dècades s'ha travat una aliança molt profitosa entre vehicle i urbanisme horitzontal. El vehicle depèn de la casa unifamiliar tant com la casa unifamiliar depèn del vehicle. El problema de tot això són les emissions de CO₂. Com més ús es fa del transport privat, més augmenten els gasos d'efecte hivernacle expulsats a l'atmosfera (vegeu gràfic). “L'urbanisme dispers implica una amenaça seriosa per al compliment per part de la Unió Europea del protocol de Kyoto”, segons l'estudi de la Comissió Europea.

Estandarditzar i segregar. Problemes ambientals a banda, la residència horitzontal motiva transformacions importants des del punt de vista social.

Les ciutats europees han augmentat d'un 78%, tot i que la població ha crescut d'un 33%

Dispersió urbanística a la costa mediterrània (1990-2000)

Perquè si, com apuntava la *London Review of Books*, el cotxe és l'expressió darrera de l'individualisme, la unifamiliar situada en una urbanització és el paradigma del personalisme. “A les grans urbanitzacions, el sentit de barri i de comunitat desapareix”, explica Rafael Boix. Els qui viuen en urbanitzacions no tenen necessitat d'anar a comprar al centre de la ciutat. S'estimen més d'anar a grans superfícies, situades convenientment a les proximitats, on també poden veure un film i fer cap a centres d'oci. S'afavoreix així l'estandardització dels comportaments humans i es perd dinamisme, mentre s'afavoreix el gran comerç en detriment del xicotet.

Cal, finalment, no perdre de vista un darrer efecte de l'extensió de l'urbanisme horitzontal. Aquest model d'assentament “pot exacerbar les divisions urbanes, socials i econòmiques”, i donar peu a problemes de “segregació”, segons l'executiu europeu. En la mesura que només un segment de població —el de poder adquisitiu mitjà-alt i alt— pot desplaçar-se a viure a aquestes zones,

es genera una *ciutat dual*, és a dir, una urbs on hi ha un perfil demogràfic molt diferent segons si parlem dels voltants (allò que els americans anomenen *suburbs*) o del centre de la ciutat. Si al primer hi viuen les classes més acomodades, a les ciutats compactes hi queda una barreja de gent més gran, joves solters, desocupats i immigrants.

L'advertiment de la Comissió Europea respecte a l'urbanisme dispers pot semblar exagerada, però això no lleva que haja arribat el moment de reconsiderar la viabilitat del model. És previsible que el paper i la contribució econòmica de les ciutats al món continue creixent els anys vinents. Potser, doncs, ha arribat el moment d'abordar la disjuntiva entre la llibertat d'assentament i la sostenibilitat territorial; de pensar si, com diu l'executiu comunitari, no ha arribat el moment de reemplaçar la tendència dominant en matèria urbanística (*laissez faire*) per un nou urbanisme (el *control creatiu*).

Violeta Tena